

YORDAMCHI SO‘Z TURKUMLARI MAVZUSINI KLASTER VOSITASIDA NAZORAT QILISH

Jo‘rayeva Ramziya Abduraximovna

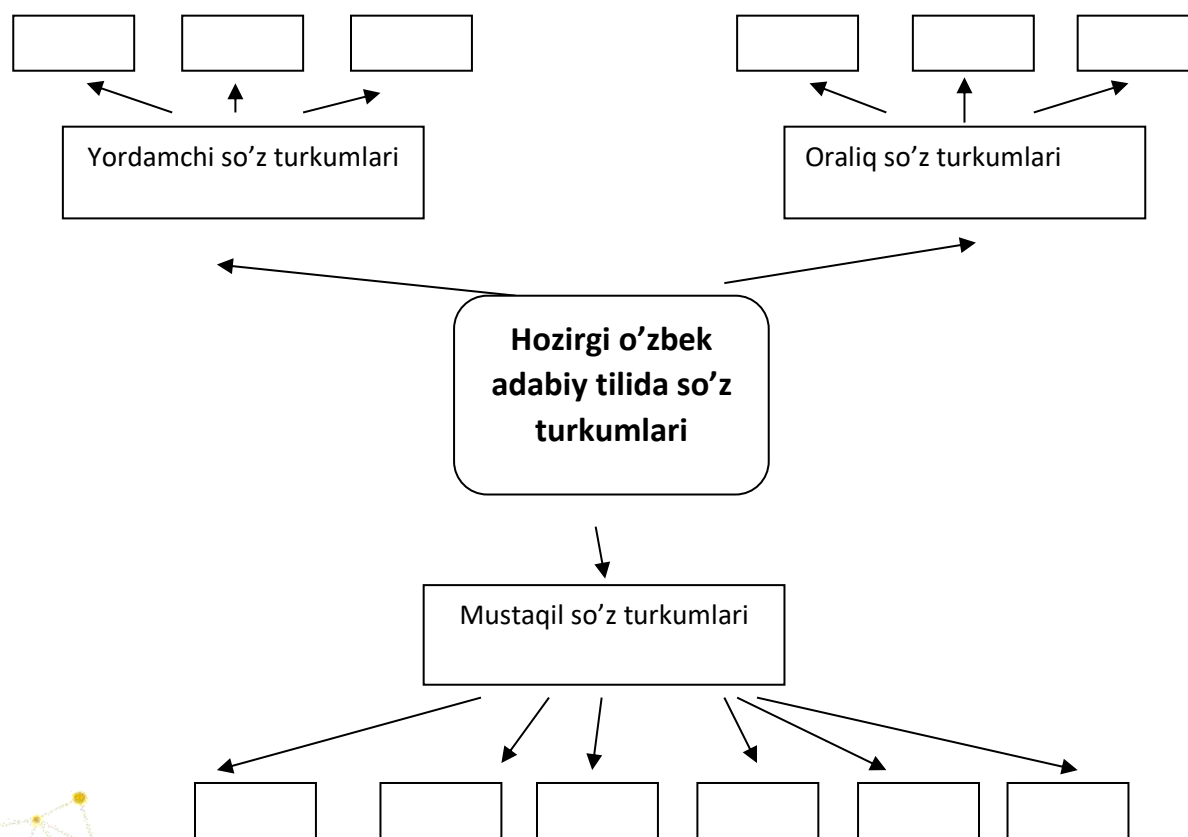
Qo‘qon DPI o‘zbek tili kafedrasi dotsenti, (PhD)

Tolipova Zahroxon Xoshimjon qizi

Qo‘qon DPI talabasi

Zamonaviy ta‘limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak kafolatli natijalarga erishishdir, bu talabni yuzaga keltirishda pedagogik texnologiyalar to‘la ishonchli vosita bo‘la oladi. Bugungi kunda mamlakatimizda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi, ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga doir katta tajriba to‘plangan bo‘lib, bu tajriba asosini interfaol metodlar tashkil etmoqda, bizning ishimiz ham shu sohada olib borilgan ishlarni boyitishga yordam beradi, deb ayta olamiz.

1 - topshiriq. So‘z turkumlari bo‘yicha guruhlariga ajrating. 1.Ot.2.Sifat. 3.Son. 4. Ravish. 5. Yuklama. 6.Modal so‘z. 7.Fe‘l. 8. Ko‘makchi 9. Taqlid so‘z. 10.Bog‘lovchi. 11.Olmosh. 12.Undov so‘z.

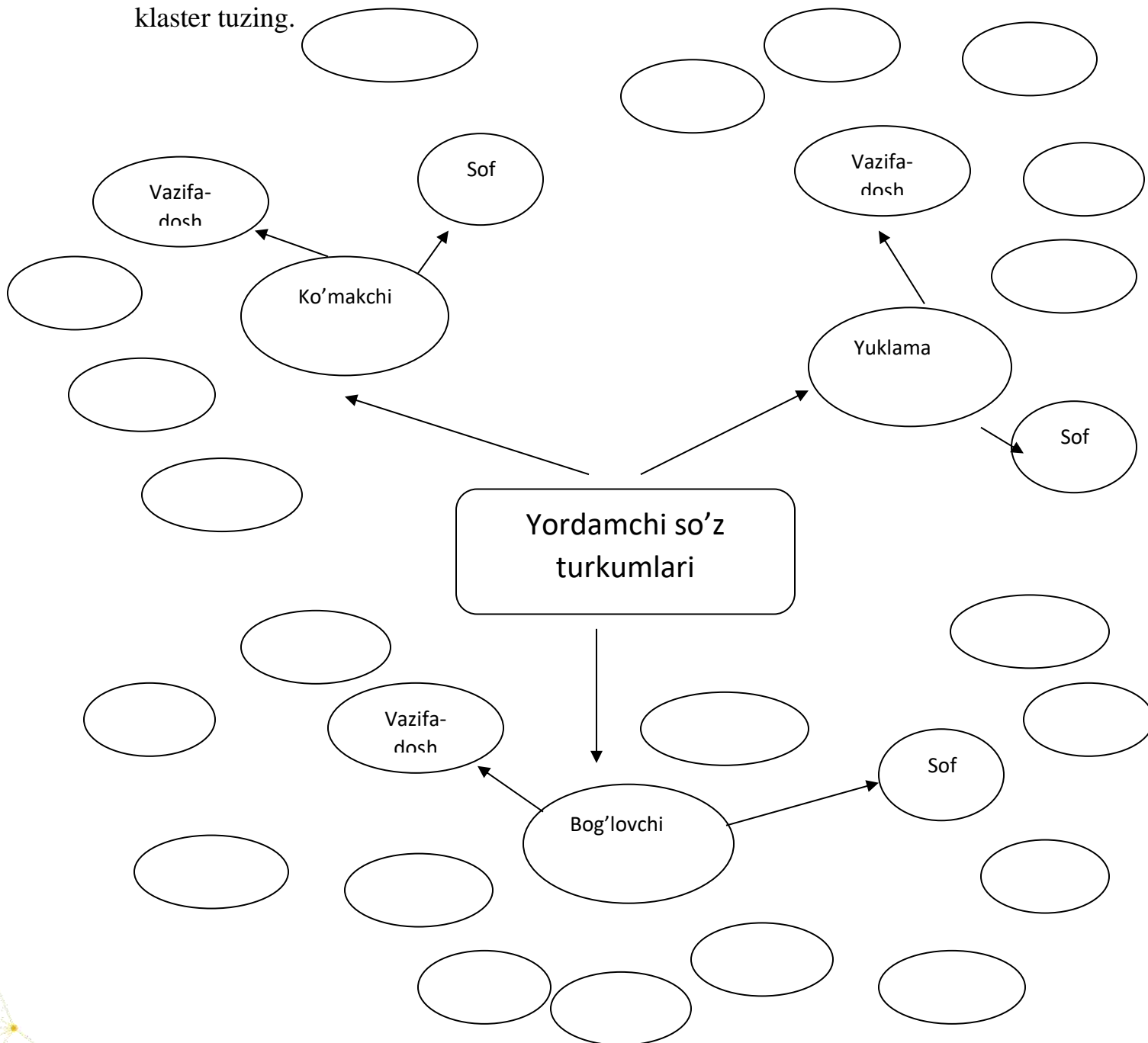
Klasterning javobi:

Mustaqil soʻz turkumlari – 1,2 ,3,4, 7,11.

Mustaqil soʻz turkumlari– 5, 8, 10.

Oraliq soʻz turkumlari – 6.9.12

2-topshiriq. Yordamchi soʻz turkumlari haqidagi bilimlaringizga asoslanib klaster tuzing.

Quyida berilgan fikrlarning qaysilari toʻgʻri?

A. Sh.Rahmatullayev koʻmakchini leksemashakl tarkibiga

- kiradigan morfema deb, noparadigmatik morfemalar majmui deb baholadi.
 B. modal soʻzlar, undovlar, taqlid soʻzlari yordamchi soʻzlarga kiritiladi.
 C. Bogʻlovchilar sintaktik aloqaning qanday turini ifodalashiga koʻra teng bogʻlovchilar va ergash bogʻlovchilar deb ikkiga guruhlanadi.
 D. Koʻmakchilar presuppozitsiyasi xususida Burxonov tadqiqot olib borgan.
 E. Bogʻlovchilar presuppozitsiyasi haqida A.Pardayev tadqiqot olib borgan.
 F. Yuklamalar presuppozitsiyasi tadqiq etilmagan.

Javoblar:

A	B	C	D	E	F
Ha	Yoʻq	Ha	Ha	Ha	Yoʻq

- Koʻmakchilarni _____ bilan erkin almashinib sinonim sifatida qoʻllash mumkin.
- Yordamchi soʻz turkumlari _____ maʼno ifodalaydi.

Javobi:

- Koʻmakchilarni **kelishiklar** bilan erkin almashinib sinonim sifatida qoʻllash mumkin.
- Yordamchi soʻz turkumlari **grammatik** maʼno ifodalaydi.

2-darajali test namunalari

Oʻzbek tilida yordamchi soʻz turkumlari sohasida faoliyat olib borgan olimlarga mos raqamlarni jadvalning oʻng tarafiga yozing.

- 1) A.Pardayev
- 2) Z.Burxonov
- 3) O.Bozorov
- 4) Z.Isaqov
- 5) Rustamov
- 6) R.Rasulov
- 7) U.Rahimov
- 8) M.Mirrojiev

Yoʻnalishlar	Javob raqamlari
Koʻmakchilar	2, 4, 7, 8
Bogʻlovchilar	1, 3, 5, 6
Yuklamalar	

4. Turli koʻrinishdagi jadvallar asosida nazorat qilish

Koʻmakchi, bogʻlovchi, yuklamalarning oʻzaro zidlanish asoslari

Zidlanish Asoslari	Koʻmakchi	Bogʻlovchi	Yuklama
Tenglashish sintaktik aloqasini taʼminlash			

.	Tobelashish sintaktik aloqasini ta'minlash			
.	Kelishik qo'shimchalari bilan vazifadoshlik			
.	Modal ma'no ifodalash			
.	Ma'lum kelishik shaklidagi so'zlarni boshqarish – boshqarmaslik			
.	Turlanishga moyilliklik			
.	Grammatik ma'no ifodalash			
.	Birikma yoki gap tarkibida ma'no va vazifasini yuzaga chiqarishda shakliy qiymati bilan muntazam ishtirok etish-etmaslik			
.	Mustaqil so'zlarning lug'aviy ma'nosini shakllantirish			

Jadvalning javobi

	Zidlanish Asoslari	Ko'makchi	Bog'lovchi	Yuklama
.	Tenglashish sintaktik aloqasini ta'minlash	-	+	-
.	Tobelashish sintaktik aloqasini ta'minlash	+	+	-
.	Kelishik qo'shimchalari bilan vazifadoshlik	+	-	-
.	Modal mahno ifodalash	-	-	+
.	Mahlum kelishik shaklidagi so'zlarni boshqarish – boshqarmaslik	+	-	-
.	Turlanishga moyilliklik	+	-	-

.	Grammatik mahno ifodalash	+	+	-
.	Birikma yoki gap tarkibida mahno va vazifasini yuzaga chiqarishda shakliy qiymati bilan muntazam ishtirok etish-etmaslik	+	-	+
.	Mustaqil so'zlarning lug'aviy ma'nosini shakllantirish	+	-	-

5. Talabalarning matn bilan ishlash va tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish uchun mashq.

“Mehrobdan chayon” romanidan olingan ushbu matnda qo'llangan yordamchi so'z turkumlariga izoh yozing.

AMIR UMARXONNING KANIZI

Solih maxdum 1230-1290-nchi hijriy yillarda “Ho'qandi firdavsmonand”da yashag'an bir muallim va imom, o'z zamonasining istilosi bilan aytkada “maktabdor domla”dir. Solih maxdum sinfi jihatdan ulamo oilasiga mansub bo'lib, bobosi Olimxon va Umarxon davrlarida muftilik, qoziliq mansablarida xizmat qilg'an, otasi ersa Qo'qonning Madali (Muhammadali) xon madrasasida necha yillar mudarris bo'lgandir. Qisqasi maxdumning ota-bobolari xonlar qoshida mumtoz va xalq nazarida “sharaflik va muhtaram” mavqi'ni ushlab kelganlar. Biroq bu mumtoz silsila bizning maxdumgacha yetib kelalmay, Mamadalixonning qatli bilan birga kesilgan, buning mojarosi ersa quyidag'ichadir: Turkiston xonlig'i tarixidan xabardor kishilarga ma'lumdirkim, Amir Umarxon oxir umrida o'z saroyidagi yosh kanizlardan biriga muhabbat qo'yadir. Kaniz yosh bo'lg'anlig'i va balog'atka yetmaganligi uchun uni nikohiga ololmay vaqt kutadir. Shu kutib yurish yillarida Umarxon murodiga yetalmay vafot qiladir, boyag'i kaniz qiz balog'atka erishadir va bir husniga o'n husn qo'shulib otaning bolasi bo'lg'an Madalixonni ham o'ziga oshiq qiladir. O'z saroyida o'skan bu qizni yosh xon hamisha ko'z o'ngida yuritsa ham biroq... tarixning bizga xabar berishiga qarag'anda Madalixon shu qizning dardida necha yillar yonadir. Chunki ulamolar bu go'zalni Madaliga ona maqomida hisoblab, nima uchundir xonning orzusig'a ko'ndalang keladilar: “Otangiz, agarchandi kanizni o'z nikohlariga olmag'an bo'lsalar ham va lekin balog'atka erishkach olarman deb niyat qilg'anlar. Binobarin, bu kaniz sizga ona maqomida, shariat ruxsat bermaydir!” deydirilar.

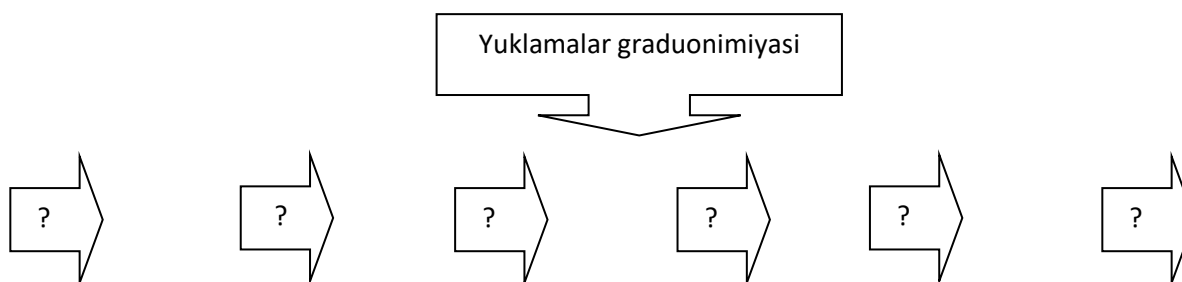

1. Yuklamalar _____
2. Bog'lovchilar _____
3. Ko'makchilar _____

6. Jarayonlarning ketma ketligini aniqlash uchun topshiriqlar.

2 – topshiriq. Yordamchi so'z turkumlarini ketma – ketlik zanjirini tuzing.

1. va 2.-ku 3.-u,-yu 4.xolos 5.bilan 6.-da 7.nahotki 8.ham 9. faqat 10.hamda
2 – topshiriqning javobi: 1; 5; 3; 6; 8; 10;

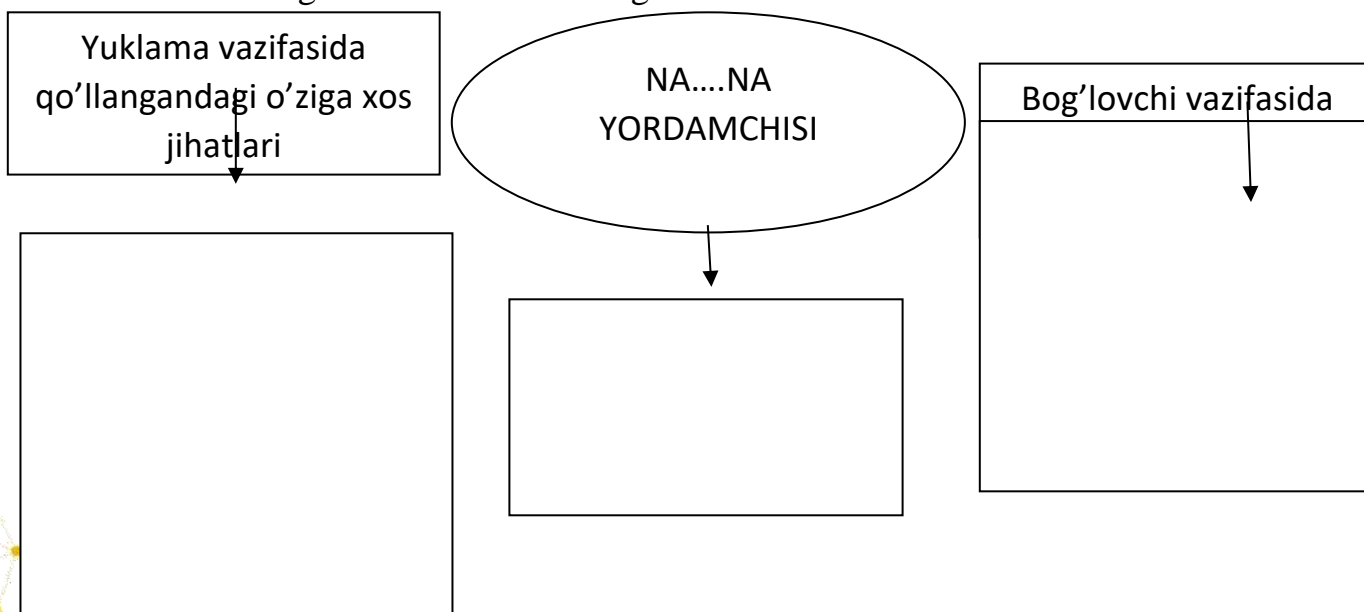
3 – topshiriq. Ko'makchilarning ma'nolarini o'sish tartibida joylashtiring.

-dek → o'xshash → taxlit → -day → misli → bamisli → xuddi → naq → -dayin
yanglig' → misoli → bamisoli → → misol → monand → kabi → singari → deganidek

3-topshiriq javobi: kabi → singari → -dek → -day → yanglig' → misoli →
bamisoli → misli → bamisli → xuddi → naq → -dayin → misol → o'xshash → taxlit →
monand → deganidek

Obyektlarni taqqoslash uchun Venn diagrammasi

Yordamchi so'z turkumlarining xususiyatlarini taqqoslang va
Venn diagrammasida ifoda eting.

Tavsiya qilingan texnologiyalar ta'lim va tarbiya jarayonida pedagoglar tomonidan interfaol metodlarning o'rinli, maqsadli, samarali qo'llanilishi ta'lim oluvchida muloqotga kirishuvchanlik, jamoaviy faoliyat yuritish, mantiqiy fikrlash, mavjud g'oyalarni sintezlash, tahlil qilish, turli qarashlar orasidagi mantiqiy bog'liqlikni topa olish qobiliyatlarini tarbiyalash uchun keng imkoniyat yaratishga xizmat qiladi.

